

не лише наявність внутрішніх зв'язків і відношень між її елементами, але й невід'ємна єдність із зовнішнім середовищем, у взаємовідношеннях з якою вона проявляє свою цілісність. Зовнішнє середовище – це сукупність усіх об'єктів, зміна властивостей яких впливає на саму систему. Дана єдність забезпечує розвиток системи у двох напрямках: по-перше, у певних визначених межах вона прилаштовується до зовнішнього середовища, дещо варіює свою структуру, перебудовує свої процеси, частково змінюючи параметри і показники, але не порушуючи своєї сутності і зберігаючи цілісність; по-друге, маючи високий рівень організації, вона сама змінює, вдосконалює зовнішнє середовище, прилаштовує його до досягнення своєї цілі, до завдання збереження цілісності

Висновки... Досліджувана система є інтегративною частиною організації самостійної навчальної діяльності, а далі усього освітнього процесу у вищому педагогічному навчальному закладі, який включає три основні складні підсистеми: загальноосвітню підготовку, професійно-педагогічну підготовку і предметно-фахову підготовку. Як наслідок, усі згадані підсистеми й освітній процес у вищому педагогічному навчальному закладі в цілому є відносно системи формування умінь самоорганізації і самоконтролю учбової діяльності студентів системами більш високого порядку. На підставі цього можна припустити, що фактори, які є зовнішніми для згаданих систем, можна розглядати у якості зовнішніх по відношенню до розробленої системи.

1. До числа основних факторів, що безпосередньо впливають на досліджувану систему, можна віднести: освітній процес у школі; подальшу професійно-педагогічну діяльність майбутнього вчителя; безперервну самоосвіту людини; соціальне мікро- і макросередовище; природне або географічне середовище; освітнє макросередовище.

2. Розроблена система є динамічною, тобто здатною розвиватися і вдосконалюватися у процесі функціонування. У своєму розвитку система проходить три рівні: імітуючи-репродуктивний, комбінуючи-продуктивний і творчо-перетворюючий, що співвідносяться з рівнями сформованості досліджуваних умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів: низьким, середнім і високим.

3. У якості критеріїв для визначення рівнів сформованості умінь самоорганізації і самоконтролю учбової діяльності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів обрали знання з теорії самоорганізації і самоконтролю, їх наявність і якість; рівень практичного володіння уміннями, що забезпечують успішність процесу самоорганізації і самоконтролю учбової діяльності; усвідомлення, цілеспрямованість і систематичність здійснення самоорганізації і самоконтролю учбової діяльності.

Література

1. Елканов С.Б. Профессиональное самовоспитание учителя. – М.: Просвещение, 1986. – 144с.
2. Жарова Л.В. Учить самостоятельности. – М., 1993. – 203с.
3. Левитов Л.Д. Психология труда. – М.: Учпедгиз, 1964. – 247с.
4. Педагогическая энциклопедия в 4-х томах. – М.: Советская энциклопедия, 1968.
5. Современная философия: словарь и хрестоматия. – Р-на-Д: Изд-во "Феникс", 1996. – 512с.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення системи умінь самоорганізації і самоконтролю учбової діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів, а також аналізі її функціонування у процесі організації і здійснення самостійної навчальної діяльності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема определения системы умений самоорганизации и самоконтроля учебной деятельности студентов высших учебных заведений, а также анализ ее функционирования в процессе организации и осуществления самостоятельной учебной деятельности.

Подано до редакції 13.10.2008 р.

□ 2008

Мацепура Л.Л.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗАСОБАМИ ПРОБЛЕМНО-ДІАЛОГІЧНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасне інформаційне суспільство ставить перед системою утворення завдання підготовки творчої особистості, здатної гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, використати раніше отримані знання для рішення практичних завдань, критично мислити, грамотно працювати з інформацією, бути комунікабельним, толерантним і самостійно займатися професійно-особистісним самовдосконаленням.

У цей час відчувається насушна потреба в якісному утворенні, результат якого – фахівець із гнучким, нестандартним мисленням, самостійно приймаючого рішення й відповідальний за їхні наслідки, здатний відмовитися від стереотипних дій і систематичному самовдосконаленню власної особистості.

Формування творчої особистості, менеджера, здатного вчасно відмовитися від стереотипних дій і способів неможливо без перебудови вищої школи на основі інноваційних підходів до організації педагогічного процесу. Потреба освітньої практики в економічних кадрах нової формації активізувала науковий пошук у даному напрямку.

У наш час зі складністю управлінської праці підвищується питання про конкретизацію професійних функцій менеджера. Це в свою чергу відмічає необхідність модернізації підготовки менеджерівських кадрів. Якщо у системі традиційній підготовки акцент падав на предметно-складове навчання, то сьогодні відчувається потреба у особистісно-орієнтованому підході до виховного процесу. Актуалізується проблема сформованості у менеджерів здібності стимулювати працівників до сумісних дій, надавати їм результативність, уникати конфлікти, необхідність складання компенсаторних, виконавчих функцій з розвиваючими та інноваційними функціями. У якості основної задачі висувається розвиток особистісного потенціалу спеціаліста в області управлінської праці.

Кожна сфера людської діяльності, у тому числі мовлення, нерозривно пов'язана із спрямованістю особистості, її інтересами, потребами, відношенням до вивчення іноземної мови. Важливою мірою є правильно та креативно підібрані вправи для студентів. Для майбутніх менеджерів вкрай необхідне вивчення іноземної мови, а особливо ділової іноземної мови. Особливо важливим це стає у ділових поїздках, при підготовці ділових паперів, проведенні ділових переговорів, оскільки засвідчує рівень професійної культури фахівця та імідж підприємства або фірми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема підготовки творчої особистості хвилювала вчених за всіх часів. М.Ярошевський, С.Рубінштейн досліджували сутність творчості за її продуктом (матеріальні предмети, дії, думки, ідеї). В.Бехтерев розглядав творчість як процес створення нового. Л.Божович, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв сформулювали основні положення особистісного підходу до організації пізнавальної діяльності, а рефлексивно-ціннісно-креативний підхід одержав обґрунтування в роботах В.Риболовлі й О.Гнатюк.

У роботах Дж.Гілфорда, Н.Роджерса обґрунтовується специфіка творчості й креативності. Особливість творчості вони бачать у здатності людини створювати нове, а у креативності – здатності відмовитися від стереотипного способу мислення.

Також цю проблему досліджували С.Шатрова, Н.Солов'єва, Г.Беркаш, Г.Китайгородська, Л.Гурань, С.Мельник та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає в обґрунтуванні можливості розвитку креативності як показника професіоналізму сучасного менеджера засобами проблемно-діалогічних форм навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Підготовка майбутніх фахівців до творчої, професійної діяльності не може обмежуватися тільки оволодінням ними системою знань, необхідних для вироблення професійних умінь і навичок. Розвиток креативності як основи творчої діяльності сполучається з виробленням знань й умінь через механізми саморозвитку й самоорганізації їх у навчальному процесі. Процес самоорганізації активізує позицію студентів у навчальній роботі, якщо вона будується з урахуванням творчих можливостей особистості. Всі види навчальних знань повинні задіяти творчий потенціал особистісних структур свідомості, що працює у проблемних, складних ситуаціях при вивченні програмного матеріалу.

Навчальна інформація будується на основі критеріального алгоритму, що містить у собі комплекс змісто-пошукових умінь як основи для обміну змістами. Механізмом такого алгоритму дій студентів виступають особистісні структури свідомості у вигляді самоздійснюваної творчості. Сам підхід у структуруванні навчальної інформації й навчальних завдань полягає в тому, що студент не тільки виконує завдання творчого плану, але й може приймати самостійні рішення, волю вибору способів їхнього виконання, керуючись "підказками" особливим образом розвиненої свідомості. Самоорганізація при цьому виступає як властивість, здатність до саморозвитку нових, більше життєстійких структур.

Основою створення таких структур є креативність. Це властивість особистості трактується в науковій літературі як здатність відмовлятися від стереотипів мислення, догматичних дій. Ця властивість стимулює розвиток умінь:

- колізійність (виявлення явних і схованих протиріч);
- мотивування (установлення зв'язку змістів, наявність власної точки зору, умінь аргументувати свою позицію, особистісний зміст, диференціація цінностей);
- критичність (аналіз, наявних подань, знань, досвіду; пошук нових пізнавальних орієнтирів);
- змістотворчість (висування гіпотези, дозвіл протиріч, обмін змістами, створення власних змістів).

Ці вміння забезпечують прояв внутрішніх підстав поведінки, які втілюють індивідуально-професійні якості майбутнього фахівця. Ці якості, проявляє індивідуально студент, тільки йому властиві відносини до здобування цінностей, що до особистісного плану, які визначаються різними рівнями діяльності особистісних структур свідомості. Особистісні структури ціннісного змісту свідомості регулюють розумову діяльність студента, визначаючи його поведінку як особистісне відношення до досліджуваного матеріалу, знанням і професійним цілям. Особистісні структури свідомості забезпечують формування й закріплення вміння проявляти й управляти власними змістами, вибудовуючи їх із професійними вимогами.

Креативний підхід в організації навчального процесу створює умови, у яких відбувається становлення особистісних структур свідомості майбутнього менеджера, що втілюють творчі якості його особистості. Освітній

процес буде результативним, якщо будуть створені умови, освітнє середовище, у якій могла б проявлятися креативність, як основа розвитку їхньої готовності до творчої, професійної діяльності. Як показує практика та аналіз результатів досліджень до числа таких умов можна віднести загальні й приватні принципи самоздійснюваної учбово-пізнавальної діяльності. До них відносять:

- суб'єктність свідомості, що пізнає, що передбачає перетворення освітнього процесу в дослідницьке поле, на якому досвід оволодіння знаннями й досвідом діяльності не передається в готовому виді з одного голови в іншу, а в процесі породження змістів, перетворення знань у цінності, особистісні змісти. У даній ситуації і викладач, і студент є активними суб'єктами утворення;

- додатковість, коли монолог викладача поступається місцем діалогу, взаємодії, співробітництву й співтворчості, орієнтації на свободу дій і думки особистості, що розвивається, майбутнього фахівця. Зміст цього принципу полягає в тому, що протилежності, що виникають у процесі пізнання, зникають не за допомогою зняття, а за рахунок взаємного доповнення, компромісу, що сполучають риси колишніх протилежностей;

- принцип відкритості – світ знань відкривається перед студентом завдяки роботі свідомості, як головної особистісної цінності. Викладач не передає студентам істину в готовому виді, але надає навчальній інформації контекст відкриття. Особливим образом конструйований опис знання як би заново відкривається перед студентом, що пізнає його.

При реалізації названих принципів в освітньому процесі закріплюються й розвиваються особистісні структури свідомості студентів, створюються необхідні умови для самоздійснювання ними творчості. У механізмі самоорганізації творчості втримується ціннісний матеріал, що виступає основою перетворення засвоєних знань у професійній змістовності.

Перехід знань у змісті, цінності стимулює виникнення особистісної позиції. При цьому важливо не допустити виникнення позиції соціального пристосовництва (повного підпорядкування умовам середовища, без прояву самостійності, самодіяльності, тобто з неминучою асиміляцією й деградацією особистості). Креативний підхід до навчання, опора на принципи, що стимулюють творчість у пізнавальних процесах, забезпечує виникнення активної творчої позиції особистості в освітньому процесі. Активність як засіб перетворення ситуації в ситуацію саморозвитку та самореалізації особистості забезпечує студентам стан творчості, що самоорганізується.

Зміст навчального розділу, теми, структурування його на принципах креативності, змінює й сам зміст навчального матеріалу й самих суб'єктів утворення, їхньої взаємодії й взаємовпливи, і результат їхньої діяльності. Мистецтво викладача полягає в тому, щоб допомагати студентам, знаходити протиріччя у своїх думках, поняттях, учити бачити істину. У ході розкриття протиріччя усувається вигадане знання, а занепокоєння, у яке ввергається розум, спонукає до пошуку щирого знання [2, с.251].

Ще Сократ казав про мистецтво вчителя створювати на заняттях умови, коли за допомогою питань витягається сховане в людині правильне знання. Сократ запропонував для пошуку істини використати евристичні методи пізнання. Призначення цих методів він бачив не в прагненні розкрити, нав'язати, завчити яку-небудь систему правил або поглядів, у постановці проблемних питань. Іронічний спосіб постановки цих питань розкривав протиріччя в міркуваннях учасників розмови, суперечки, демонстрував їхнє незнання або неповне знання, змушував засумніватися, задуматися й критично поставитися до власного знання. Саме засоби самоствердження в процесі оволодіння знаннями й перетворення їх в особистісний зміст надають навчальній роботі творчу спрямованість й особистісний характер. Сократ був упевнений у тому, що є якийсь загальний зміст, що може бути виражений єдиною ідеєю, єдиним поняттям. Це єдине не є чимось догматичним, нерухомим, окостенілим фактом. Ідея завжди перебуває в розвитку, динаміці. Розвиток ідеї надає людину. Привносячись у неї свої сумніви, непевність, нестабільність, людина проявляє особливу властивість розуму, що у наслідку в літературі одержала назву занепокоєння розуму, а багато пізніше як переживання свідомості. Саме в цій властивості розуму закладений початок самоорганізації особистості. Збагнення істини – це добровільний, вільний і самостійний пізнавальний пошук. Перетворення навчального матеріалу в знання, цінності, особистісний зміст, можливо при самостійному, добровільному й вільному збагненні істини. В евристичних бесідах, діалогах утримуються умови для прояву душі, здібностей особистості, волі й вибору, самостійності й самовизначення, що створює основу для прояву креативності, творчості особистості.

Саме механізмом креативного підходу до організації навчальних занять є процес самоорганізації особистості. Викладач покликаний створювати в навчальному процесі умови для самовдосконалення професійно-особистісних якостей майбутніх фахівців, прояву активності й пізнавальної самостійності, саморозвитку їхніх творчих сил. Гармонійний розвиток особистості майбутніх фахівців можливий в умовах самоорганізації, волі вибору навчальних завдань і створення ситуації успіху, особистісного росту для кожного студента. Викладачі вищої школи повинні допомогти студентам удосконалювати власні здатності до вільного самовизначення особистості, уміння визначати стратегію свого творчого розвитку, переборювати трафарети й догми, що існують у практиці професійної праці, і більш гнучко реагувати на всі зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві та економіці.

Рушійною силою індивідуально-професійного саморозвитку майбутніх фахівців є потреба в самоздійсненні природних сил і дарувань їхньої особистості. Самоздійснення характеризується чотирма тенденціями: задоволенням потреб, адаптивним самообмеженням, творчою експансією й установленням внутрішньої гармонії.

Всі названі тенденції проявляються в різні періоди життя особистості. На думку Ш.Бюлер ціннісні орієнтації самоздійснення особистості сконцентровані навколо креативних властивостей особистості та активності, самообумовленості суб'єкта, спрямованості на досягнення мети, перетворення знань в особистісні змісти, цінності. Інтеграція активності здійснюється особистістю без участі свідомості. Розвиток креативності неможливо без природної активності особистості, що виступає джерелом і засобом внутрішнього самоствердження й саморозвитку креативних властивостей майбутнього фахівця. Креативні властивості не можуть розвиватися в умовах традиційного навчання, що склалося в практиці вищої школи.

Практика самоаналіза та оцінки своїх учбових дій стимулює розвиток креативних здібностей майбутніх менеджерів, збільшує лексику іншомовного спілкування, стимулює потребу у нових знаннях, нестандартності мислення та оригінальності суджень, виразності мовних засобів спілкування. При виконанні цих завдань студенти отримують стимули для вироблення програми особистісного росту. Учбові проекти з економічних проблем при вивченні іноземної мови стимулюють розвиток професійних, мовленнєвих та комунікативних компетентностей [1, с.15].

Студенти для виконання проекту об'єднувалися у групи (по 3-5 чол.) Оптимальна кількість не більше 5 чоловік. Група отримує від викладача завдання, де розписані задачі, терміни та форми представлення проміжних результатів. Розподіл ролей у команді, засоби вирішення поставлених задач виконуються студентами самостійно.

Кінцевий результат повинен бути представлений у письмовій формі з послідовним публічним захистом.

Наприклад, студентам була запропонована проблема "Міжнародна торгівля та інвестиції: порівняльний аналіз англійських та українських ринків". Було сформовано 4 групи, кожна із яких досліджувала ринок конкретного товару (ринок колбасних виробів, сумішностей для випікання та біодизельного добрива) з метою з'ясування імпорту зарубіжних товарів в Україну. Кожен студент вибирає групу, яка буде розроблювати тематику, що цікавила його.

Беручи до уваги, що студенти не в повному обсязі готові до роботи над проектом та достатньо компетентні у питаннях, пов'язаних із вирішенням проблеми, що представило постановку задач, рішення яких розширили теоретичні, методологічні, професійні знання та уміння студентів, удосконалювали їх процесуальні дії.

При роботі над проектом студенти вивчають спеціалізовану літературу, оволодівають методикою виконання практичних дій. Вирішення поставленої задачі забезпечило не тільки отримання знань та навичок, необхідних для виконання проекту, але й поповнювали багаж професійних знань, розвивали креативні здібності майбутніх менеджерів.

Висновки... Таким чином, структурування предметного знання в підготовці майбутніх фахівців на принципах, що стимулюють природну активність, прагнення до самовдосконалення й саморозвитку їх, створення умов, що забезпечують волю вибору дій та способів рішення навчальних завдань, усвідомлення власного професійного росту забезпечує якісне утворення випускникам вищої економічної школи.

Література

1. Абрамова Г.С. Проблеми утворення дорослих з погляду психолога // Утворення, підвищення кваліфікації й регіональний розвиток: Матеріали між нар. конф., 13-15 грудня 1994р. – Мінськ: ІПК, 1994.
2. Куницька Ю.І. Підвищення кваліфікації педагогів у процесі освоєння проектної діяльності // Професійне становлення молодого вчителя. – Мінськ: ГГУ ім. Янки Купали, 2003.
3. Маскова Н.А. Проектування в утворенні // Під. ред. Б.В.Пальчевського. – Мінськ: Технопринт, 1999.
4. Слободчиков В.И. Развитие субъективной реальности в онтогенезе (психологические основы проектирования образования): Автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.01;19.00.07 // Рос. Акад. образования. – М., 1994.
5. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования. –М.: Вересень, 2000.

Анотація

У статті розглядається проблема розвитку креативності майбутніх менеджерів засобами проблемно-діалогічних форм навчання.

Анотация

В статье рассматривается проблема развития креативности будущих менеджеров способами проблемно-диалогических форм обучения.

Подано до редакції 14.10.2008 р.
Рекомендовано до друку докт. пед. наук, проф. Кондрашовою Л.В.